

Проблеми просторового розвитку прикордонних регіонів України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення (на прикладі Харківської області)

Бєлікова Н. В., д.е.н., проф.
учений секретар ІНДЦ ІПР НАН України

Економічний профіль Харківської області до війни

Промисловий комплекс (4-5-е місце в країні до війни):

- машинобудування (11,6%);
- добувна промисловість і розроблення кар'єрів (18,4%);
- виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (23,2%);
- ❖ Кваліфіковані кадри;
- ❖ Випуск складної продукції;
- ❖ Інноваційний потенціал.
- ❖ Близько 1000 промислових підприємств, на яких працювало понад 150 тис. осіб.

АПК:

- площа сільськогосподарських угідь 2,4 млн. га (76,7% від загальної території області) - 3 місце по Україні;
- рослинництво займає 84,1%,
- тваринництво – 15,9%.
- ❖ Загальна кількість сільськогосподарських підприємств області - 2100.

Інфраструктура життя:

- один з найбільших логістичних центрів країни, що поєднує в собі наявність залізничного транспорту, сучасного міжнародного аеропорту, високу щільність автомобільних доріг, а також наявність міського електротранспорту (трамвай, тролейбус, метро);
- споживчий ринок – 4-е місце в Україні;
- освіта, медицина, культура.

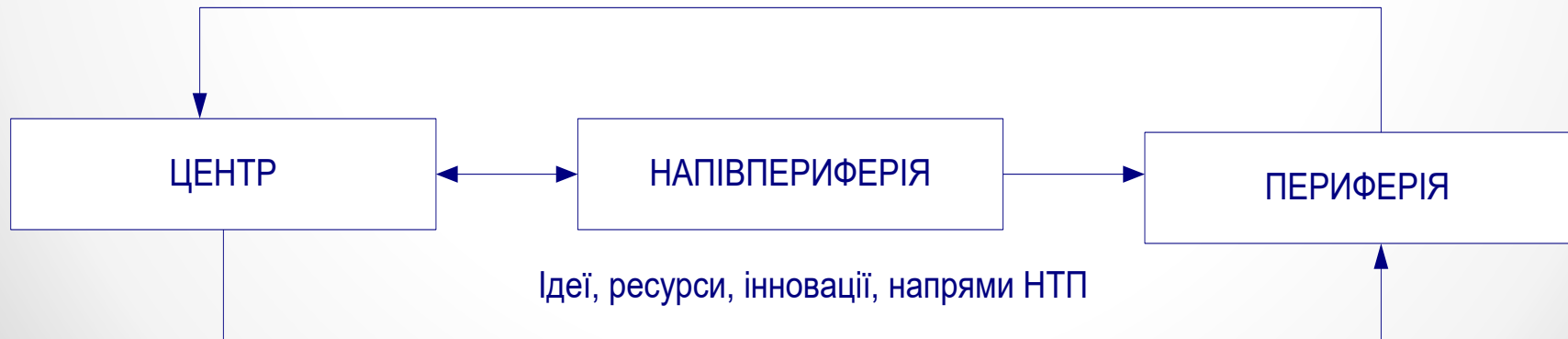

Конфігурація просторового розвитку Харківської області до війни

- ❖ Наявність єдиного потужного центру – м. Харків з населенням 1,5 млн. ос. (двоюрисна модель поступово мігрувала до одноярусної).
- ❖ Наявні міста обласного значення (Ізюм, Куп'янськ, Лозова, Чугуїв), проте вони не могли протистояти центру, їх інвестиційна привабливість та потенціалу значно поступалися м. Харкову.
- ❖ Наявні райони промислової спеціалізації (Балаклійський, Дергачівський, Вовчанський, Зміївський, Лозівський, Чугуївський).
- ❖ Значна кількість ОТГ сільськогосподарської спеціалізації.

Робоча сила, інформація, ресурси

Втрати Харківської області станом на 2024 р.

Втрати	Оцінка
Зруйновано підприємств	До 13% від загальної кількості зруйнованих та пошкоджених підприємств (Малороганський МЗ, Куп'янський МКЗ, Балаклійський МЗ, Агромол, Балаклійський ремонтний завод, Балаклійський цементний завод, Хенкель Баутехнік, ГУ «Шебелинкагазвидобування» та ін.).
Релоковані підприємства	Близько 1000 од.
Вимушена міграція населення (за межі країни, за межі Харківської області в інші регіони)	Більше 0,5 млн. ос.
Зруйновані або пошкоджені основні енергетичні об'єкти	Більше 600 (Зміївська ТЕС, ТЕЦ-5)
Спалено лісів	23,3 тис. га
Уражено лісів	3 млн. га
Постраждали закладів освіти	Більше 700 од.
Зруйновано або пошкоджено об'єктів житлового фонду	28,01 тис. од.
Зруйновані міста	Вовчанськ
Топ-5 дотаційних громад у 2023 р.	Ізюмська (43% дотаційності бюджету); Вовчанська (48%); Куп'янська (42%); Балаклійська (31%); Лозівська (12%).
Прямі збитки регіону	30,2 млрд. дол.
Непрямі збитки регіону	33 млрд. дол.
Кошти, необхідні для відновлення регіону	Більше 30 млрд. дол.

Проблеми Харківської області в різні періоди часу

Довоєнний період	Воєнний період	Повоєнний період
<p>Відсутність ефективної державної політики, спрямованої на розвиток регіонів.</p> <p>Деіндустріалізація промисловості.</p> <p>Поступова втрата науково-технічного потенціалу регіону.</p> <p>Неефективна регіональна кадрова політика.</p>	<p>Постійний обстріл територій регіону і загибель людей.</p> <p>Окупації частини території регіону.</p> <p>Руйнування і пошкодження об'єктів енергетичної системи регіону.</p> <p>Руйнування інфраструктури, підприємств і житла людей.</p> <p>Релокація бізнесу.</p> <p>Міграція населення за межі області.</p>	<p>Невизначеність з майбутніми пріоритетами розвитку регіону.</p> <p>Воєнна загроза для прикордонних з РФ територій.</p> <p>Низька інвестиційна привабливість регіону.</p> <p>Відбудова зруйнованої інфраструктури, підприємств і житла людей.</p> <p>Неповернення мігрантів.</p> <p>Територіальне розселення населення.</p> <p>Втрата транзитного потенціалу регіону.</p>

Класифікація територій України (ГО «Інститут громадянського суспільства»)

- **Окуповані території.**
- **Фронтир** – максимальні безпекові ризики, мінімальні шанси для виробництва (**Харківська**, Сумська, Чернігівська, Миколаївська, Одеська, Херсонська, Запорізька, Донецька, Луганська області).
- **Опора** – можливості розвитку економіки, забезпечення фронту, логістики, харчових продуктів (центральні регіони України).
- **Тил** – сприятливі умови для релокації підприємств та розвитку виробництва (західні регіони України).

Виклики повоєнного просторового розвитку за думкою аналітиків

Виклики знань для української просторової економіки	Можливі вузькі місця для реконструкції української просторової економіки
<ol style="list-style-type: none">1. Принципи та уроки просторового управління катастрофами.2. Міжнародна система/можливості фінансування проєктів регіонального розвитку.3. Оцінка післявоєнного просторового впливу (економічні базові моделі, аналіз введення-виведення).4. Аналіз сценаріїв для стратегій відновлення.5. Інструменти цифрової підтримки. (геодизайн, цифрові двійники), методи просторової візуалізації (імажинерство).6. Інструменти підтримки політики (CBA, MCA, DEA).7. Управління та зберігання просторових даних.8. Проектування та застосування просторових панелей.9. Концептуалізація регіонів, міст і кордонів; теорії та моделі регіонального розвитку.10. Кордони, правила та потенціал експорту/імпорту.11. Аналіз міграції та біженців.12. Дослідження сталого розвитку та «Зеленої угоди» (циркулярність, відповідальне підприємництво та екологічний слід).13. Просторові аспекти переходу енергії.14. Уроки розумного міста для українських міст.15. Ринок житла та управління нерухомістю.16. Організація логістичних ланцюгів.17. Інфраструктура як основа міжнародного зв'язку.18. Життя в суспільстві ризику.19. Інституційні рамки співпраці з ЄС.20. Аспекти фінансування реконструкції інфраструктури та антропогенного середовища.21. Європейські структурні та інвестиційні фонди.22. Управління проєктами.23. Сільський розвиток.24. Державно-приватне партнерство/державні закупівлі.25. Міське планування.	<ol style="list-style-type: none">1. Відсутність академічних знань.2. Низький потенціал управління містом.3. Законодавчі обмеження.4. Низька кількість відповідних НУО.5. Недостатня взаємодія між ключовими учасниками.6. Низька спроможність щодо управління проєктами.7. Обмежена співпраця з подібними інституціями (громадськими, НУО) з країн ЄС.

Що потрібно, щоб механізм запрацював

- ✓ **Сучасне ППО і закрите небо** (за добу на область може бути скинуто до 30 КАБів).
- ✓ **Допомога для бізнесу:**
 - скасовано податки на землю на період з квітня по червень 2024 р;
 - бізнес звільнено від сплати єдиного податку, орендної плати, податку на нерухоме майно та землю;
 - у червні 2024 р. уряд вдвічі збільшив граничну суму грантової допомоги (до 500 тис грн) на розвиток бізнесу за програмою “Власна справа” для тих підприємців, які працюють у Харкові чи Харківській області.
- ✓ **Відновлення бізнес-клімату:**
 - Харків - лідер національного рейтингу серед міст, чия економіка найбільше пристосувалася до умов воєнного стану (літо 2024 р.);
 - у січні-червні 2024 р. в Харкові та області було сплачено 11,8 млрд грн єдиного внеску (на 1,56 млрд грн більше, ніж за аналогічний період 2023 р.);
 - за перші п'ять місяців 2024 р. лише у Харкові було зареєстровано понад 5 тис. ФОПів.
- ✓ **Повернення харків'ян та мешканців області додому:**
 - на запитання про те, чи відчують вони гордість за те, що є мешканцями свого міста, позитивно відповіли 94% респондентів-харків'ян;
 - у разі загострення воєнної обстановки в місті виїхати з Харкова в іншу область чи за кордон планують лише 15%.

Дякую за увагу!